

Den revolterande eliten eller den kreativa klassen?

Christopher Lasch, Richard Florida och det amerikanska presidentvalet 2024

Martin Lindström

The revolting elite or the creative class? Christopher Lasch, Richard Florida and the 2024 US presidential election

Aims The Trump movement displays several key features of a populist movement with a strong leader and a broad unorganized base of followers opposed to a perceived liberal elite establishment. In 2024, Trump gained strong support from strata with low income, low education and Hispanic men, previously not strong supporters of Republicans. This study investigates the preconditions for a populist movement by comparing Christopher Lasch's book "The Revolt of the Elites" (1995) with Richard Florida's "The Rise of the Creative Class" (2002). **Results** According to Lasch, the educated and privileged segments of society have failed democracy by their aversion against debate and lack of respect for opposing opinions in their project to pursue liberalizing politics regarding cultural values and globalist economic policies. According to Florida, the creative class, with liberal values concerning lifestyle, culture, open borders and internationalism, is a benevolent factor for a creative economy. Both describe the same phenomenon from diametrically opposed standpoints, indicating factual consistency. **Conclusions** The notion that the revolting elites/creative class exist as collective actor is supported. There are indications of radicalization in terms of agenda (e.g. woke culture and economic globalism) and methods (e.g. cancel culture) in recent decades, but preconditions for the populist reaction existed in the 1990s.

Martin Lindström är professor/överläkare i socialmedicin och verksam vid Socialmedicin och hälsopolitik, Institutionen för kliniska vetenskaper i Malmö, Lunds universitet, och Centrum för Primärvårdsforskning i Malmö, Lunds universitet/Region Skåne.
E-post: martin.lindstrom@med.lu.se

Stödet för Donald Trump i presidentvalet 2024

Donald Trump vann det amerikanska presidentvalet 2024 med 312 elektorsröster mot 226 för Demokraternas Kamala Harris genom att segra i samtliga sju vågmästarstater Arizona, Georgia, Michigan, Nevada, North Carolina, Pennsylvania och Wisconsin. I presidentvalet 2020 vann han av dessa endast i North Carolina och förlorade valet. När Trump vann presidentvalet 2016 förlorade han endast i Nevada och vann i de andra sex.

Oavsett hur vi analyserar delstaternas positionering och den polarisering som vuxit fram mellan delstaterna på öst- respektive västkusten och övriga delstater framstår ett mönster tydligt. Det politiska spelet i USA har sedan Donald Trump 2015 tillkännagav att han skulle kandidera till presidentposten till betydande del handlat om Donald Trump. Trump har samlat en bred och stor grupp av övertygade supportrar i den amerikanska befolkningen, en tämligen löst sammansatt gräsrotsrörelse som till stora delar saknar formell organisation men som samtidigt har en förmåga till mobilisering som saknar motstycke i de två stora partierna och stödet för traditionella politiker. Den enda politikern med en liknande men mindre gräsrotsrörelse är Bernie Sanders, tidigare senator för Demokraterna i delstaten Vermont men återvald som oberoende.

Trump har gjort nedsättande uttalanden om olika grupper. Han vägrade också erkänna resultatet av presidentvalet 2020 som han förlorade, vilket riskerade att underminera det politiska systemets legitimitet. Trump ska under sin första ämbetsperiod ha använt felaktiga eller missvisande påståenden mer än 25 000 gånger (Stranne 2021: 690). Å andra sidan har betydande delar av det politiska, massmediala, akademiska och ekonomiska etablissemangen i USA ägnat ett decennium åt att med både legitima och betydligt mera tveksamma medel bekämpa Donald Trump. Under Trumps första ämbetsperiod 2017–2021 upprepade betydande delar av massmedia och ledande demokratiska politiker inklusive Hillary Clinton konsekvent det obekräftade påståendet att Trumps valkampanj 2016 skulle ha fått stöd av Ryssland. Förnekelsen av valförlusten 2016 var utbredd bland ledande demokrater. Förloraren i presidentvalet 2016, Hillary Clinton, uppmanade konsekvent Joe Biden att inte erkänna sig besegrad även om valresultatet i presidentvalet 2020 skulle indikera att han förlorat (Hanson 2021: 342). Under Bidens presidentperiod har det offentliga rättssystemet politiserats i syfte att hindra Trump från att kandidera till presidentposten, enligt den liberala juridikprofessorn Alan Dershowitz, som själv år 2023 deklarerat att han alltid röstat på Demokraterna. Den juridiska kampanjen har dessutom fått understöd från flertalet massmediabolag och betydande delar av den tongivande akademiska miljön. Det är första gången i USA:s historia som offentliga jurister med väldokumenterade personliga sympatier för regeringssidan bedrivit rättsprocesser i syfte att fängsla, ruina och hindra oppositionsledaren från att möta väljarna i en valrörelse, enligt Dershowitz. Förfarandet är inte bara rättsvidrigt. Risker finns dessutom att Republikanerna

börjar använda samma metoder mot Demokraterna i framtiden och att det politiska spelet utvidgas till "lawfare" (Dershowitz 2023: 273–276). Denna kortfattade beskrivning av fenomenet Trump och hans förmåga att skapa både massivt stöd och massivt motstånd stämmer väl med definitionen av populism.

Begreppet populism är omtvistat, men det innefattar en ledare med stark personlighet som utövar makt genom direkt och icke-institutionaliserat stöd utan mellanhänder från en bred bas av anhängare som förblir huvudsakligen oorganiserad (LaClau 1977; LaClau 2005; Weyland 2001). Populismen framhäver också viljan hos ett hederligt, rättfärdigt och homogent folk av vanliga arbetande människor mot en uppsättning politiska, massmediala, kulturella och ekonomiska eliter och experter samt farliga "andra" som hotar folkets rättigheter, värderingar, välfärd och yttrandefrihet (Albertazzi & McDonnell 2008). Populismen ställer det moraliskt oförvitliga folket och dess intressen mot en maktelit som populismen hävdar är korrupt (Mudde 2010). I termer av mera specifika politiska frågor och konfliktdimensioner kan populismen ses som en motreaktion mot en växande liberalism som innefattar ökad individualism, internationalism, globalism, mångkulturalism och liberal syn på migrationspolitik och policy gällande gränsbevakning. Enligt Inglehart & Norris (2016) finns det två orsaker till att växande väljargrupper röstar på populistiska partier: 1) växande ekonomisk ojämlikhet primärt orsakad av nedskärningar i offentliga utgifter, teknologisk förändring, tillbakagång för traditionell tillverkningsindustri och globala flöden av arbetskraft som även inkluderar minoriteter och flyktingar, och 2) en kulturell motreaktion mot den progressiva kultur som fick medvind i västvärlden från och med det sena 1960-talet och som innefattar acceptans av ökad tolerans och mångfald av olika religioner, subkulturer och livsstilar (Inglehart & Norris 2016; Speed & Mannion 2017).

Väljarstödet för Trump i presidentvalet 2024 följer också i väsentliga delar det mönster för stöd till populistiska rörelser som litteraturen om populism anger, enligt CNN:s exit polls (CNN 2024). Vissa mönster är mindre anmärkningsvärda och följer tidigare röstmönster för Republikanerna. Av de 31 % av väljarna som registrerat sig själva som demokrater röstade 95 % på Harris och 4 % på Trump, omvänt röstade 94 % av de 35 % som registrerat sig som republikaner på Trump och 5 % på Harris. Bland de 34 % oberoende ("independents") var det nästan oavgjort mellan Trump (46 %) och Harris (49 %). De ideologiska mönstren var också tydliga med 91 % av rösterna på Harris och 7 % på Trump bland de 23 % av väljarna som definierade sig som liberaler, mot 90 % på Trump och 9 % på Harris bland de 34 % av väljarna som definierade sig som konservativa. Av manliga väljare röstade 55 % på Trump och 42 % på Harris, medan 45 % av kvinnliga väljare röstade på Trump och 53 % på Harris. Vita väljare röstade 57 % Trump mot 41 % Harris, svarta väljare 13 % Trump mot 85 % Harris, väljare med latinamerikansk bakgrund 46 % Trump och 52 % Harris, väljare med asiatisk bakgrund 39 % Trump och 54 % Harris. De yngsta vita väljarna röstade

i något mindre utsträckning på Trump än vita väljare över 30 år. För väljare med latinamerikansk bakgrund sågs inga tydliga åldersskillnader, medan 15 % av svarta väljare i åldrarna 18–64 år röstade på Trump mot endast 5 % i åldrarna över 65. Trump fick 64 % av rösterna på landsbygden, 51 % i förorterna, men endast 38 % i städerna (CNN 2024).

Viktiga sociodemografiska röstmönster bryter däremot mot den konventionella bilden av Republikanernas röststöd. Trump fick ett större stöd bland väljare med latinamerikansk bakgrund än någon republikansk presidentkandidat i tidigare presidentval och för första gången en majoritet av männen i denna grupp (55 %). Det finns också en tydlig utbildningsgradient som uppvisar ett kontinuerligt sjunkande stöd för Trump med stigande utbildningsnivå, i synnerhet bland vita väljare. Av samtliga väljare med endast avslutad high school eller lägre (15 % av väljarna) röstade 63 % på Trump och 35 % på Harris jämfört med endast 38 % på Trump bland väljare med post-graduate degree (t.ex. Master, PhD) mot 59 % för Harris (19 % av väljarna). Trump fick också starkast stöd (53 %) i gruppen som tjänar 30 000–49 999 USD/år, därefter successivt sjunkande stöd med ökande inkomst. I gruppen med >200 000 USD/år fick Trump endast 45 % av rösterna mot 51 % för Harris. Den traditionella bilden av Republikanerna som höginkomsttagarnas parti gäller inte längre (CNN 2024).

I viktiga livsstils- och värderingsfrågor har stödet för Trump en tydlig profil. Bland protestanter (42 % av befolkningen) fick Trump 63 % av rösterna och bland katoliker 58 % (22 % av befolkningen). Bland väljare utan religiös tillhörighet (24 % av befolkningen) fick Trump endast 26 % mot Harris 71 %. När det gäller civilstånd besegrade Trump Harris i grupperna gifta män (60 %), ogifta män (49 %) och gifta kvinnor (51 %). Harris vann tydligt i gruppen ogifta kvinnor med 59 % mot 38 % för Trump.

Av väljare som skattade tillståndet i den amerikanska demokratin som den viktigaste frågan (34 % av väljarna) röstade 18 % på Trump och 80 % på Harris, men av väljarna som skattade ekonomin högst (32 % av väljarna) röstade 80 % på Trump och 19 % på Harris. I gruppen som skattade invandringsfrågan högst (11 % av väljarna) röstade 90 % på Trump (Harris 9 %). I gruppen som skattade utrikespolitiken högst (4 % av väljarna) röstade 57 % på Trump (Harris 37 %). Troligen handlade detta engagemang bland Trumps väljare om att få slut på krigen i Ukraina och Mellanöstern. Två av de främsta utrikespolitiska neokonservativa hökarna inom det Republikanska partiet Dick Cheney och hans dotter Liz Cheney stödde öppet Harris. I väljargruppen som ansåg att den egna familjens ekonomi försämrats under Bidens presidenttid (46 % av väljarna) röstade 81 % på Trump (Harris 17 %), men i gruppen som angav att familjeekonomin förbättrats (24 % av väljarna) röstade endast 14 % på Trump och 82 % på Harris. I den väljargrupp som ansåg att USA:s bästa tid är framtiden (61 % av väljarna) röstade 40 % på Trump (Harris 58 %). I gruppen som ansåg att USA:s bästa tid finns i det förflutna (35 % av väljarna) röstade däremot 67 % på Trump (Harris

31 %). I väljargruppen med mycket stort förtroende för att valen är rättvisa (35 % av väljarna) röstade 14 % på Trump och 84 % på Harris, men i gruppen som helt saknar sådant förtroende (10 % av väljarna) röstade 79 % på Trump (Harris 19 %).

Stödet för Trump är således speciellt starkt bland manliga väljare, landsbygdsbor, väljare med lägre utbildning och lägre inkomst samt kristna väljare. Republikanerna är inte längre särskilt starka bland högutbildade och höginkomsttagare. Ingen republikansk presidentkandidat har tidigare uppvisat ett lika starkt stöd bland väljare med latinamerikansk härkomst. Trumps väljare är också gifta i mycket större utsträckning än genomsnittet. Frågor om ekonomi, invandring och utrikespolitik är viktiga. Trumps väljare upplever en klar försämring av den egna familjeekonomin, medan Harris väljare oftare upplever en förbättring. Trumps väljare ser USA:s förflutna som en guldålder. Mönstren stämmer ganska väl överens med den internationella litteraturen om missnöjet som utgör grogrunden för populismen.

I en lång rad presidentval före 2016 har Republikanerna haft presidentkandidater som George Bush, Bob Dole, George W. Bush, John McCain och Mitt Romney med stöd av mera välsituerade väljargrupper. En viktig fråga är om missnöjet med den etablerade politiska ordningen och därmed förutsättningarna för det populistiska missnöjet har funnits länge? En andra fråga är om missnöjet ökat därför att det upplevda liberala etablissemang som missnöjet riktar sig mot radikaliserats? Två forskare som ur två helt olika perspektiv tidigt skildrat förutsättningarna för en populistisk rörelse i USA långt före Trump är Christopher Lasch (1932–1994) och Richard Florida (1957–). I boken *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy* (1995), sammanställd och utgiven postumt av dottern, skildrar Lasch, som var professor i historia vid Rochester University i USA, den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen ur det politiskt bortglömda folkets perspektiv i kontrast till den revolterande eliten inom politik, massmedia, kultur och näringsliv som genomfört omfattande samhällsförändringar ofta utan debatt och stöd i en demokratisk beslutsordning. I boken *The Rise of the Creative Class* (2002) skildrar Florida, som är professor i urbana studier vid Toronto University i Kanada, samma utveckling ur elitens perspektiv, den samhällselit som Florida uppskattande benämner den kreativa klassen. Florida var under ett drygt decennium efter publiceringen flitigt hyllad av politik, massmedia och näringsliv i det postmoderna Sverige.

Teorier om politiskt missnöje kan grovt indelas i förklaringsmodeller som tar utgångspunkt i strukturer kontra aktörsmodeller (Cooley 1981/1922). Begreppet struktur innebär någon form av mönster i samhället med en viss varaktighet (Rothstein 1988; Johnson 2001). Giddens definierar begreppet struktur som regler i betydelsen icke formaliserade riktlinjer för det sociala samspelet och resurser i betydelsen kapacitet att åstadkomma förändring (Giddens 1984). Lundquist delar upp strukturer i idéstrukturer och beteendestrukturer (Lundquist 1984). Ekonomisk utveckling och ekonomiska konjunktioner är exempel

på strukturella faktorer som kan påverka politiskt förtroende. Ett annat exempel på strukturella faktorer är den tekniska utvecklingen inom i synnerhet massmedia som lett till allmän tillgång till radio och TV och senare till internet. Begreppet aktör är mindre komplext och därför lättare att definiera, även om aktörer kan vara antingen individer eller kollektiv. Dessutom kan aktörernas medvetandenivå om vad de åstadkommer liksom förekomsten av oavsiktliga eller oförutsedda konsekvenser variera (Johnson 2001).

Syftet med denna översikt är att belysa den revolterande eliten ur Laschs folkliga perspektiv och den kreativa klassen ur Floridas elitperspektiv som stark kollektiv aktör för i huvudsak individualistisk, internationalistisk och progressiv förändring av samhället, för att förstå de underliggande förutsättningarna för den populistiska motreaktionen sedan 2015/2016 och resultatet av det amerikanska presidentvalet 2024. En viktig fråga är också om det senaste decenniets populistiska reaktion förstärkts av att den revolterande eliten/kreativa klassen radikaliserats i sin formella och informella maktutövning.

Ett metodologiskt krav för validitet och kausalitet i empiriska studier är konsistens i fynden i olika oberoende studier. Lasch och Florida är två författare som skildrar det liberala etablissemang som populismen vänder sig mot ur två helt olika ideologiska perspektiv. Om dessa perspektiv ger en faktamässigt och orsaksmässigt likartad bild (men ur motsatta perspektiv) föreligger konsistens (Aschengrau & Seage III 2014: 400). Teoretiskt är det också en styrka om den ekonomiska och kulturella utvecklingen och interaktionen mellan dem skildras på ett sätt som är koherent och konsistent med de ekonomiska och kulturella orsaker till uppkomsten av populism som definieras i litteraturen.

Christopher Lasch och den revolterande eliten

Den elit Christopher Lasch beskriver är samhällets ledande skikt, främst den övre medelklassen som i början av 1990-talet utgjorde drygt 20 % av befolkningen i USA. Den nya revolterande eliten är inte homogen utan består av många olika yrkesutövare från många olika kreativa yrkesområden, en del gamla och andra synnerligen nya, som ofta kräver hög utbildning och goda meriter:

Since they embrace a wide variety of occupations- brokers, bankers, real estate promoters and developers, engineers, consultants of all kinds, system analysts, scientists, doctors, publicists, publishers, editors, advertising executives, art directors, moviemakers, entertainers, journalists, television producers and directors, artists, writers, university professors – and since they lack a common political outlook, it is also inappropriate to characterize managerial and professional elites as a new ruling class. (Lasch 1995: 34)

Det ska betonas att den nya eliten är långt ifrån homogen, vilket gör att Lasch inte talar om den revolterande eliten utan de upproriska eliterna. För enkelhetens skull använder jag ändå begreppet i singularis, eftersom Lasch i hela *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy* (1995) i praktiken ändå skriver om de revolterande eliterna som en elit med en uppsättning egenskaper som representerar en bred men avgränsbar ekonomisk, social, kulturell och socialpsykologisk strömning. Den är liksom tidigare generationers eliter ekonomiskt välmående. Den skiljer sig emellertid från den gamla eliten genom att den lever i en globaliserad värld i vilken nyckelorden är *mobilitet* och *meritokrati*. *Mobilitet* är en förutsättning för att göra karriär i en globaliserad ekonomi där pengar rör sig obehindrat över nationsgränser (Lasch 1995: 5). Den nya elitens mobilitet bortom nationalstaternas gränser gör att många av dess medlemmar inte identifierar sig i första hand eller inte alls som amerikaner. De känner större samhörighet med andra medlemmar av samma elit i andra länder och världsdelar (Lasch 1995: 45).

The privileged classes in Los Angeles feel more kinship with their counterparts in Japan, Singapore, and Korea than with most of their own countrymen. (Lasch 1995: 46)

Den höga mobiliteten som är en konsekvens av globaliseringen medför att den revolterande eliten känner mindre samhörighet och förpliktelser mot den övriga befolkningen i det egna landet, den egna delstaten eller det egna lokalsamhället (Lasch 1994: 4). Den höga mobiliteten och individualismen medför också att de moraliska riktlinjer som traditionell religion och kultur ger inte längre fungerar som vägledning. Livsstil blir en fråga om individuell smak (Lasch 1995: 87).

Meritokratin bygger på utbildning och erfarenheter som den nya eliten tillägnar sig tidigt genom utmärkta utbildningsinstitutioner på alla nivåer inom västvärldens utbildningssystem. Den revolterande elitens barn studerar vid de bästa skolorna och universiteten i världen. Den revolterande elitens meriter bygger på utbildning och talang inom områden som är allt mera mättade på symboler, bilder och andra former av abstraktioner:

These are people, as Reich describes them, who live in a world of abstract concepts and symbols, ranging from stock market quotations to the visual images produced by Hollywood and Madison Avenue, and who specialize in the interpretation and deployment of symbolic information. (Lasch 1995: 35)

Den revolterande eliten lever genom själva karaktären av sin yrkesverksamhet åtskild från den övriga befolkningens verklighet i abstraktionernas värld. I vissa avseenden har delar av den nya eliten till och med ifrågasatt själva legitimiteten i begreppet verklighet (Lasch 1995: 80). Men den nya eliten är inte bara

avskärmad från resten av den amerikanska befolkningen genom den abstrakta och symbolmättade karaktären av den egna utbildningen och det egna arbetet. Den strävar också aktivt efter att avskärma sig från resten av befolkningen. Till skillnad från tidigare generationers eliter och mera traditionella välutbildade akademiker och intellektuella, som ofta arbetat och arbetar självständigt delvis i syfte att skydda sina idéer, arbetar den nya eliten i "lag" ("team") och i "nätverk" (Lasch 1995: 36), vilket är en bidragande orsak till att den ofta bosätter sig i speciella geografiska områden ("specialized geographical pockets") i vilka det huvudsakligen bor andra medlemmar av samma elit (Lasch 1995: 37).

Samtidigt som betydelsen av utbildning och akademiska och andra meriter ökat i ett allt mera meritokratiskt USA är möjligheterna att nå dessa meriter inte jämnt fördelade. I själva verket har möjligheterna till uppåtgående social rörlighet minskat påtagligt sedan lång tid (Lasch 1995: 56). Den nya eliten sätter sina barn i privata skolor (Lasch 1995: 45) och för över även andra materiella och kulturella fördelar till nästa generation på ett sätt som utesluter andra delar av befolkningen från "rätt" meriter i arbetslivet och företagavärlden. Lasch använder i detta sammanhang begreppet "accumulated advantages" (Lasch 1995: 44). Fördelen för den nya eliten illustreras av det faktum att höga företrädare för Labourpartiet i Storbritannien redan under 1950-talet privat brukade skicka sina egna barn till privata skolor samtidigt som de offentligt tog avstånd från dessa skolor (Lasch 1995: 43).

Den revolterande elitens tendens till självvald segregering från resten av samhället gäller inte bara bostäder och geografi utan också sjukvård, skolor, privat polis, privat avfallshantering liksom andra samhällsområden (Lasch 1995: 47).

Den revolterande eliten anser sig visserligen föra de fattigas och minoriteternas talan, men är inte själv beredd att bidra direkt med egna materiella och personella resurser till det gemensamma bästa. Ofta får den lägre medelklassen och arbetarklassen betala för olika reformprogram både finansiellt och i form av inflyttning av nya grupper till bostadsområden (Lasch 1995: 45). Den nya eliten uppvisar därför inte det ansvar och den medkänsla som kan förväntas av en styrande grupp:

The talented retain many of the vices of aristocracy without its virtues. (Lasch 1995: 44)

Their lack of gratitude disqualifies meritocratic elites from the burden of leadership, and in any case, they are less interested in leadership than in escaping from the common lot – the very definition of meritocratic success. (Lasch 1995: 41)

Den revolterande elitens tilltagande och delvis självpåtagna isolering från resten av samhället inom arbetslivet, utanför arbetslivet och geografiskt innebär ett

hot mot demokratin, enligt Lasch. Karriärismen inom det meritokratiska systemet, som redan i utgångsläget i praktiken är förbehållen endast den nya eliten själv, medför att teoretisk kunskap och praktisk erfarenhet separeras från varandra. Experter, själva en del av den revolterande eliten, driver expertutredningar som kommer fram till slutsatser som sedan genomdrivs, ofta helt utan debatt (Lasch 1995: 79). En konsekvens av denna utveckling är att den breda allmänheten inte längre deltar aktivt i diskussionen kring konstitutionella och politiska frågor i USA. För att demokratin ska fungera krävs ett livfullt utbyte av tankar och idéer som involverar en bred allmänhet (Lasch 1995: 10).

Den revolterande eliten har en egen politisk agenda som försvarar den fria marknaden, bejakar globaliseringen och lika formella rättigheter, men accepterar stora olikheter i materiella levnadsvillkor. Marknadens intåg i TV-reklam och andra media gör att föräldrar och familjer inte längre kan skydda sig mot kommersialismen och de individualiserade konsumtionsmönstren (Lasch 1995: 96). Den nya eliten bejakar också alternativa livsstilar och kulturell mångfald (Lasch 1995: 7). Lika formella rättigheter måste emellertid också innebära lika resurser att ge röst åt sina rättigheter, men detta fungerar inte i praktiken (Lasch 1995: 88). Den revolterande eliten är fientligt inställd mot traditionella amerikanska värden som till exempel patriotism, den traditionella familjen, avoghet mot skilsmässor och tvivel mot aborter. Den förespråkar en mycket liberal privatmoral som varje individ kan fylla med eget innehåll (Lasch 1995: 108).

Titeln *The Revolt of the Elites...* alluderar på José Ortega y Gasset's *The Revolt of the Masses* (1932). De revolutions- och revoltbenägna massorna under det tidiga 1900-talet uppvisade enligt Ortega y Gasset en närmast ofattbar okunskap om historia som gjorde det möjligt för dem att föreställa sig att det som händer i nuet är överlägset allt som civilisationen stått för i det förflutna. Denna föreställning gjorde det möjligt för de revolutionära och revolterande massorna att inte känna någon tacksamhet mot det förflutna, enligt Lasch. Idag är det tvärtom eliten som revolterar mot inte bara demokratin och konstitutionen utan också mot den traditionella moraliska ordning som burit upp det amerikanska samhället sedan generationer (Lasch 1995: 40). Den tolerans mot alternativa livsstilar som den revolterande eliten bejakar innebär en acceptans av i stort sett allt (Lasch 1995: 89):

Patriotism, certainly, does not rank very high in their hierarchy of virtues. "Multiculturalism," on the other hand, suits them to perfection, conjuring up the agreeable image of a global bazaar in which exotic music, exotic tribal customs can be savored indiscriminately, with no questions asked and no commitments required. The new elites are at home only in transit, en route to a high-level conference, to the grand opening of a new franchise, to an international film festival, or to an undiscovered resort. Theirs

is essentially a tourist's view of the world- not a perspective likely to encourage a passionate devotion to democracy. (Lasch 1995: 6)

Mot begreppet tolerans ställer Lasch begreppet respekt, som innebär selektiv respekt som ges till goda gärningar, goda yrkeskunskaper, goda karaktärsegenskaper och begåvning som ges chansen att komma till sin rätt (Lasch 1995: 89).

Den nya eliten har gjort uppror mot medelamerika ("Middle America") som med sina traditionella familjevärderingar, patriotism, religiösa traditionalism och behov av tydliga moraliska regler står i vägen för de förändringar som den nya eliten vill genomföra (Lasch 1995: 29). Arbetarklassen och den lägre medelklassen är således konservativa i betydelsen att de vill försvara traditionella livsstilar och levnadssätt (Lasch 1995:27). De hamnar därmed i opposition mot den revolterande elitens politiska, sociala och kulturella strävanden, men de möter hårt motstånd från denna elit som i stort sett vill genomföra sin agenda utan diskussion och som kontrollerar huvuddelen av massmedia. Den nya eliten är lättretad, självrättfärdig och intolerant, vilket är paradoxalt eftersom den själv hävdar att den är mycket tolerant:

When confronted with resistance to these initiatives, they betray the venomous hatred that lies not far beneath the smiling face of upper-middle-class benevolence. (Lasch 1995: 28)

Globaliseringen och den revolterande elitens bejakande av globaliseringen får allvarliga konsekvenser för demokratin, eftersom nationalstaten är den politiska enhet på vilken de moderna demokratierna byggdes. Nationalstaten är också historiskt grunden för identitet, tillit, solidaritet och gemensamma uppföringar i stor skala (Lasch 1995: 47). Nationalstaterna slits nu mellan å ena sidan en växande tribalism och å andra sidan den revolterande elitens kosmopolitiska strävanden (Lasch 1995: 48). Eliten i USA har uppmuntrat en mångfaldsideologi som i praktiken inneburit att olika etniska och religiösa grupper slutit sig inom sig själva, en form av tribalism (Lasch 1995: 17).

För att rädda demokratin förespråkar Lasch en livligare samhällsdebatt som innefattar fler medborgare, ett samhällsklimat som garanterar allas politiska rättigheter och en moralisk inställning som innebär att varje medborgare i första hand måste ta ansvar för sina egna handlingar och inte skylla på "samhället" som orsak till personliga problem (Lasch 1995: 106).

Richard Florida och den kreativa klassen

Det Richard Florida benämner den kreativa klassen har tagit ledningen i den politiska, ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen i USA. Den är delvis i sig själv en konsekvens av den ekonomiska utvecklingen, men framstår samtidigt i hög grad som en aktör med en egen agenda som driver utvecklingen mot

en politisk, social, kulturell och ekonomisk förändring. Floridas definition av begreppet klass är ganska bred:

My definition of class emphasizes the way people organize themselves into social groupings and common identities based principally on their economic function. Their social and cultural preferences, consumption and buying habits, and their social identities all flow from this. (Florida 2002: 68)

Den kreativa klassen inrymmer i praktiken samma grupper som Lasch definierar som den upproriska eliten (Lasch 2002: 8). Enligt Florida har den kreativa klassen ökat exponentiellt under 1900-talet på grund av den ekonomiska utvecklingen och de nya kraven inom arbetslivet. Vid millennieskiftet bestod den kreativa klassen i USA av 38,3 miljoner personer. År 1900 bestod samma klass av 3 miljoner personer. Den kreativa klassen har därmed kvantitativt passerat den traditionella arbetarklassen som år 2002 bestod av 33 miljoner personer i USA. Arbetarklassen utgjorde som mest 40 procent av den yrkesverksamma befolkningen i USA år 1920, minskade till 36 procent 1970 och har sedan dess minskat dramatiskt som andel av den yrkesverksamma befolkningen. En tredje klass som också ökat kraftigt under 1900-talet är anställda inom tjänstesektorn ("Service Class"). År 1900 utgjorde de 5 miljoner personer men hade 2002 ökat till 55,2 miljoner eller 43 procent av hela arbetsstyrkan i USA (Florida 2002: 74). Även om man lägger till ytterligare några mindre grupper av yrkesutövare till den totala arbetsstyrkan i USA i nämnaren, till exempel jordbrukare, utgör den kreativa klassen knappt 30 procent av den yrkesverksamma befolkningen i USA medan Laschs revolterande eliter endast utgör drygt 20 procent av befolkningen. Laschs siffra är emellertid beräknad även med icke yrkesverksamma i nämnaren. Med tanke på att Lasch dessutom skriver ett decennium före Florida är det rimligt att dra slutsatsen att de beskriver i stort sett samma grupp.

Drivkraften bakom den kreativa klassens framväxt är den mänskliga kreativiteten och viljan att förändra samhället (Florida 2002: 5).

Access to talented and creative people is to modern business what access to coal and iron was to steel-making. (Florida 2002: 6)

Det finns många olika former av kreativitet. Men kreativiteten är inte bara drivkraften bakom vår tids ekonomiska och sociala förändring. Den ekonomiska utvecklingen kan stimuleras ytterligare genom att skapa förutsättningar för att medlemmarna av den kreativa klassen ska trivas. De som tillhör den kreativa klassen vill gärna bo tillsammans med andra medlemmar av samma klass på platser som karakteriseras av mångfald, enligt Florida som också citerar den amerikanska sociologen Jane Jacobs klassiker som *The Death and Life of Great American Cities* (1961) och *The Economy of Cities* (1969). Enligt Florida har

geografisk lokalisering numera en avgörande betydelse för ekonomisk tillväxt, eftersom den handlar om att locka till sig den kreativa klassen med sin höga mobilitet. I själva verket pågår genom självselektion en ökande geografisk segregering av den kreativa klassen (Florida 2002: 11). Enligt Florida är ett gott "people climate" med många kreativa människor också ett gott "business climate". I dessa miljöer finns en mångfald i betydelsen att varje individ har en frihet att definiera sig själv och att ständigt skapa helt nya identiteter. De geografiska platser där detta sker är platser med svaga sociala band och en stark tro på den individuella kreativiteten. Däremot kännetecknas inte sådana geografiska platser nödvändigtvis av höga nivåer av socialt kapital i Putnams bemärkelse, det vill säga hög generell tillit till andra människor, hög tillit till grannar samt högt socialt och civilt deltagande (Florida 2002: 7; Putnam 1993, 2000, 2007). Enligt Florida är den kreativa klassen trots sin mångfald och individualitet en klass som går att urskilja från andra klasser just genom sin plats i ekonomin (Florida 2002: 8).

Under senare decennier har den kreativa klassen fått så stor betydelse att det är den som bestämmer normerna och de moraliska reglerna för hur samhället ska fungera (Florida 2002: 9). Den ekonomiska och geografiska tyngdpunkten i USA håller därmed på att förskjutas från städer och regioner som domineras av industrisamhällets traditionella näringar och arbetsordning till regioner som domineras av den kreativa klassen och kreativa arbetsuppgifter (Florida 2002: 11). Denna utveckling får flera konsekvenser. Anställningstrygghet får mindre betydelse medan betydelsen av autonomi i arbetet ökar, i alla fall för den kreativa klassen (Florida 2002: 13). Samtidigt minskar benägenheten att binda upp sig för livslånga äktenskap och det åtagande av ansvar på lång tid som barn innebär (Florida 2002: 14). Slutligen minskar betydelsen av socialt kapital i form av tillit och sociala nätverk eftersom människorna i den kreativa klassen flyttar mer och ingår i andra typer av nätverk än traditionella nätverk som familjen och det geografiska grannskapet. Förändringen beror inte bara på omvandlingen av arbetsmarknaden och arbetslivet utan på att människorna i den kreativa klassen själva vill leva sina liv på ett annat sätt än traditionellt familjeliv och bofasthet (Florida 2002: 16). Däremot anger Florida inte vad som ersätter samhällets sociala kapital.

Den kreativa klassens värderingar bygger på individualism, meritokrati, mångfald, öppenhet och ett behov att få ge uttryck för individuell särart och självhävdelse. Florida framställer ibland skillnaden i individualism mellan den kreativa klassen och arbetarklassen i grovt karikerad form, som om industriarbetare inte var individer eller självständiga personer:

Unlike the traditional Working Class, Creative Class workers expect to be treated as distinct individuals. (Florida 2002: 99)

Den kreativa klassen värderar meriter i form av hårt arbete, utmaningar, målmedvetenhet och måloppfyllelse. Den är väl medveten om sitt försteg framför andra klasser i samhället. Den positiva inställningen till mångfald och öppenhet är delvis en följd av de meritokratiska värderingarna, eftersom de förutsätter att man inte värderar individen efter till exempel religion, etnicitet, kön eller sexuell läggning (Florida 2002: 77–80). Florida menar att dessa liberala och toleranta värderingar har samband med den förskjutning från materialistiska till postmaterialistiska värderingar som den amerikanske statsvetaren Ronald Inglehart beskrivit sedan 1970-talet. Postmaterialistiska värderingar är mera vanliga i grupper och länder med hög materiell levnadsstandard. Människor med postmaterialistiska värderingar har råd att prioritera miljöfrågor och frihetsfrågor framför inre och yttre säkerhet samt ekonomisk utveckling (Inglehart 1997, 2018). Gruppen med materialistiska värderingar prioriterar däremot säkerhet och ekonomi. Personer som tillhör den kreativa klassen har höga löner och hög materiell standard, men de värdesätter andra aspekter ännu högre eftersom de har råd att göra det. Dessa aspekter av arbetet innefattar inslag av utmaningar och ansvar, flexibilitet, stabil arbetsmiljö, ett relativt säkert arbete, kompensation för extra arbetsinsatser, professionell utveckling och vidareutbildning, professionellt erkännande från kolleger, stimulerande kolleger och arbetsgivare, stimulerande arbetsinnehåll, god organisationskultur som visar uppskattning samt arbetsplatsens geografiska placering (Florida 2002: 91–96).

Den kreativa klassens sätt att leva och prioritera i arbetslivet har sin motsvarighet på fritiden. Människor som tillhör den kreativa klassen prioriterar inte nödvändigtvis lyxkonsumtion på det sätt som Torstein Veblen beskrev överklassens beteende i *Theory of the Leisure Class* (1994/1899). Den kreativa klassen prioriterar upplevelser av ett slag som ofta innefattar ett eget aktivt deltagande i olika aktiviteter som mountainbiking, bergsklättring och fallskärmsbaking. Det är själva upplevelsen och den personliga utvecklingen som är det centrala. Inom den traditionella arbetarklassen är däremot åskådarsporter som till exempel fotboll mera populära. Den kreativa klassen är också mera fysiskt vältränad och har i genomsnitt lägre body mass index (BMI) än andra klasser. Städer som San Francisco och Washington DC med en hög andel av den kreativa klassen hamnar också högre på "fitness index" än traditionella arbetarstäder. Den bättre fysiska formen är delvis en konsekvens av de aktiva fritidsintressena men fyller också en annan funktion. Eftersom den kreativa klassens människor ofta lever ensamma och oftare än andra tar ut skilsmässa deltar de ofta i "the mating market", det vill säga marknaden för nya parrelationer. Den kreativa klassens människor har därför ett speciellt intresse av ett attraktivt utseende (Florida 2002: 165–167). Florida medger att den kreativa klassens livsstil skiljer sig kraftigt från Webers protestantiska arbets- och pliktetik (Weber 2008/1905). Den kreativa klassens värderingar i moralfrågor överensstämmer

med hedonistisk etik, Florida kallar den bohemisk etik, som funnits i Paris bland konstnärer och författare sedan 200 år (Florida 2002: 192–194).

Trots att den kreativa klassen redan haft stort inflytande över den politiska, ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen måste den bli en mera enad och målmedveten aktör i framtiden. Enligt Florida är den fortfarande för splittrad och en av dess främsta svagheter är dess egen inbyggda individualism. Även om medlemmar av den kreativa klassen deltar i valkampanjer och annat samhällsarbete i det civila samhället borde den kreativa klassen kunna förändra mera om den samarbetar mera (Florida 2002: 317). Den kreativa klassen bör även försöka vinna över andra klasser för sin sak (Florida 2002: 321). Florida har däremot inga konkreta tankar om hur den kreativa klassen till exempel ska kunna övertyga den traditionella arbetarklassen om hur öppna gränser skulle kunna förbättra den traditionella arbetarklassens ekonomiska och sociala situation.

Florida har därefter publicerat ett antal monografier i linje med idén om den kreativa klassens påverkan på den ekonomiska, sociala och kulturella samhällsutvecklingen. I flera av dessa har geografin en stor betydelse eftersom det vuxit fram en global arbetsmarknad över nationsgränserna för den kreativa klassen (Florida 2005a). Det finns en motsvarande konkurrens om den kreativa klassens arbetskraft mellan olika städer inom USA där utformningen av städerna i linje med den kreativa klassens sociala och kulturella värderingar har minst lika stor betydelse för attraktionskraften som ekonomi (Florida 2005b). Florida diskuterar även hur den kreativa klassens förutsättningar förändrades och förbättrades av krisen 2008–2009 (Florida 2010).

Lasch och Florida: Två motsatta skildringar av samma fenomen

Läsningen av Lasch och Florida ger en förhållandevis entydig bild. Lasch använder visserligen begreppet elit medan Florida använder begreppet klass, men när de sociodemografiskt definierar och beskriver den samhällsgrupp som utgör den revolterande eliten/kreativa klassen blir det tydligt att de i stort sett avser samma del av den amerikanska befolkningen. Det är en betydande metodologisk styrka som uppfyller kravet på konsistens i empiriska studier att kunna visa att ett samhällsfenomen har identifierats av två ledande författare med motsatta ideologiska perspektiv (Aschengrau & Seage III 2014: 400). En teoretisk styrka är också att båda författarna tydligt belyser sambanden mellan de ekonomiska och kulturella förklaringarna som angivits som orsaker till populismens framväxt (Inglehart & Norris 2016). Frågan om vem av Lasch eller Florida som har rätt eller fel i sina analyser och slutsatser är meningslös, eftersom de skildrar samma fenomen ur diametralt motsatta ideologiska perspektiv.

Orsaken till att Lasch använder begreppet elit och Florida begreppet klass torde vara att de har olika syften. För Lasch handlar det om att ringa in orsakerna till det som Fukuyama senare kallat den stora samhällsupplösningen (Fukuyama 1997, 1999). I sitt sökande finner Lasch eliter som inte bara är revolterande i förhållande till den traditionella samhällsordningen med tonvikt på kristen tro, kultur, traditioner, traditionell familjebildning och nationalstaten som utgjort grunden för det amerikanska samhället sedan många generationer. Han finner också att eliten revolterar mot demokratin eftersom den genomför en ny samhällsordning utan att tillfråga andra delar av befolkningen. Den revolterande eliten är därför, trots att den själv påstår motsatsen, intolerant mot andras åsikter och söker i praktiken undvika debatt. Lasch menar att det amerikanska samhället genom den revolterande elitens svek mot demokratin blivit ett land där stora delar av befolkningen inte längre engagerar sig i debatter eller politik. Det förefaller som om begreppet elit passar väl in i Laschs framställning, eftersom det handlar om en stor grupp i samhället med ovanligt stora immateriella och materiella resurser som utnyttjar sin privilegierade ställning till att med olika metoder manipulera fram förändringar som inte föregåtts av någon debatt eller mobilisering av den genomsnittlige medborgaren. I Laschs framställning är den revolterande eliten en aktiv kollektiv aktör inom ekonomi, kultur och politik.

Orsaken till att Florida använder begreppet klass torde vara att han ser den kreativa klassen som ett resultat av den ekonomiska och sociala utvecklingen som verkligen kan avgränsas som socioekonomisk klass. Den kreativa klassen är enligt Florida en produkt av den ekonomiska och sociala utvecklingen, men samtidigt är den en synnerligen driftig kollektiv aktör på samma sätt som Laschs revolterande elit. Till skillnad från Lasch ser Florida inte några problem med detta. Den kreativa klassen leder de andra samhällsklasserna in i ett samhälle med mera individuell frihet, färre långsiktiga åtaganden inom familj och arbete, färre traditioner, ökad sekularisering, geografisk rörlighet, kulturell mångfald, öppna gränser, globalisering och minskad betydelse av nationalstaten. Demografisk obalans i form av låga födelsetal, familjeupplösning (skilsmässor) och stigande andel barn som växer upp utan båda sina föräldrar, minskningen av tilliten till andra och till samhällets institutioner samt förlusten av historiska och kulturella rötter spelar mindre roll för Florida. Floridas hyllning till den kreativa klassen är en hyllning till den från tradition, sociala konventioner, religion, nationell identitet och historia frigjorda liberala människan som lever ut sin individualitet i ett eget mikrokosmos fritt från hämningar. Floridas bok är en ultraliberal skrift, men den är också på sätt och vis en hyllning av ett nytt övermänniskoideal med liberala ideologiska förtecken. Den liberala övermänniska Florida beskriver är i ständig rörelse. Denna människa är socialt, ekonomiskt och geografiskt ständigt mobil, ständigt omprövande sin kompetens och sina intellektuella gränser, i avsaknad av starka familjeband,

ständigt omprövande sin livsstil och ständigt på jakt efter nya upplevelser som kan stimulera sinnen och öka den personliga livserfarenheten. Christopher Lasch har i en annan bok, *The Culture of Narcissism* (1979), beskrivit denna människotyp och det samhälle som den lever i som narcissistisk, men frågan är om inte de psykologiska kategorierna typ A-personlighet och "sensation seeker" kompletterar bilden (se Florida 2002: 180). Enligt Florida är det viktigt att den kreativa klassen engagerar sig ännu mer politiskt, massmedialt, när det gäller attityder och livsstilar och på andra sätt för att driva på utvecklingen in i det individualistiska liberala samhället. En möjlighet är också att få människor i andra samhällsklasser att inse att de också kommer att utvecklas i detta liberalindividualistiska samhälle. Floridas bok saknar emellertid helt svar på hur detta ska gå till i praktiken. Florida är motsägelsefull när han till exempel i en mening framhåller att det är viktigt att få med sig arbetarklassen, för att i nästa mening betona att öppna gränser är det man tillsammans ska kämpa för (Florida 2002: 321). Denna motsägelse ses även i den internationella Marmot-kommissionen för minskade skillnader i global hälsa som förespråkar migration till hög- och medelinkomstländer som samtidigt pressar lönerna för den lågutbildade delen av den inhemska befolkningen och därmed riskerar att öka de socioekonomiska hälsoskillnaderna inom länder (Marmot et al. 2008; Lindström 2020).

De huvudsakliga svagheterna i Laschs argumentation har kommenterats tidigare. Enligt Björn Badersten tillskriver Lasch den revolterande eliten överdrivna egenskaper och en överdriven roll som aktör (Badersten 1996: 122). Inte nog med att den revolterande eliten i Laschs framställning genom sin intolerans mot avvikande åsikter och sin kontroll över massmedia, rättssystemet och politiken manipulerar fram förändringar genom att åsidosätta debatt och engagemang på gräsrotsnivå, den genomdriver i Laschs framställning dessutom sin agenda med odemokratiska metoder på ett till och med vällustigt sätt, vilket enligt Badersten ger en överdriven bild. Frågan är om inte den övriga befolkningen har någon del i "demokratins andliga kris"? Har inte resten av befolkningen någon aktörsroll och något ansvar, frågar Badersten? Enligt min mening torde ett av de främsta möjliga svaren på den frågan vara just populismen som politisk motreaktion. Badersten invänder också att Lasch till skillnad från många andra författare inte tar sin utgångspunkt i en liberal idétradition (Badersten 1996: 124). Frågan är emellertid om det är särskilt välgörande för debatt och idékritik att den postmoderna samhällsutvecklingen alltid skildras ur ett perspektiv som utgår från liberal teori. Är det relevant att alltid skildra samhällsutvecklingen ur ett liberalt perspektiv som utgår från individer och individers rättigheter? Eller kan grannskap, familj, yrkesgemenskaper, religion och andra frivilliga gemenskaper också vara relevanta för samhällsutvecklingen?

Floridas sätt att karakterisera den kreativa klassen är bitvis motsägelsefull. Den kreativa klassens välkända och starka tendens till geografisk självsegregation i USA såväl som i andra länder står till exempel i öppen kontrast till påståendet att den kreativa klassen skulle vara anhängare av mångfald i någon djupare mening (Florida 2002: 235–237). Flera av Floridas exempel är motsägelsefulla. Bland annat nämner Florida att amerikanska akademiker med koreansk etnisk bakgrund gärna flyttar till städer som kännetecknas av mångfald, men tillägger sedan att de gör det för att där bor andra amerikanska akademiker med koreansk bakgrund (Florida 2002: 226). Florida framhåller också den ekonomiska tillväxten på Irland kring millennieskiftet som exempel på hur nya kreativa miljöer med ekonomisk tillväxt skapas genom tillväxten av den kreativa klassen. Han nämner också att mer än 40 procent av befolkningen på Irland var under 30 år kring millennieskiftet, vilket enligt Florida är en indikator på ekonomisk tillväxt och sociala och kulturella miljöers och den kreativa ekonomins förmåga att dra till sig unga välutbildade med kreativa yrken (Florida 2002: 302). Floridas argumentation brister här, eftersom den höga andelen unga personer i Irlands befolkning vid millennieskiftet främst förklaras av att Irland längre än andra västeuropeiska länder haft födelsetal över reproduktionsnivå just på grund av den katolska kyrkans starka ställning och fasthållandet vid en traditionell syn på äktenskap och familj. På samma sätt framstår Floridas entusiasm över det ”irländska undret” kring millennieskiftet som starkt överdriven med tanke på att Florida själv nämner de ekonomiska bidragen från EU. Florida argumenterar också mot Putnams fynd i *Bowling Alone* (2000) att det sociala kapitalet håller på att minska i det amerikanska samhället. De starka sociala band i form av familj, grannskap och olika lokala gemenskaper som Putnam benämner socialt kapital har i själva verket inte lika stor betydelse som de svaga och föränderliga sociala band som har mycket större betydelse för den kreativa ekonomin och den kreativa klassen (Florida 2002: 180). Florida har möjligen inte noterat att Putnam och andra författare skiljer på bindande (bonding) och överbryggande (bridging) socialt kapital, en uppdelning där den förra står för starka sociala band inom avgränsade grupper och den senare för lösare sociala band mellan grupper (Putnam 2000). De lösa banden (”weak ties”) (Granovetter 1973) ingår i begreppet socialt kapital.

Det som i stort sett saknas i både Laschs och Floridas analyser är senare decenniernas identitetspolitik och klimatpolitik, men dessa följer huvudsakligen de konfliktlinjer som redan belysts. Klimatfrågan tenderar att prioriteras av väljare med hög utbildning och höga inkomster som har råd med sådana prioriteringar, den grupp Inglehart anger har post-materialistiska värderingar. Identitetspolitiken återkommer jag till i översiktens slut.

Missnöjet baserat på ekonomiska och kulturella skiljelinjer har funnits länge

Missnöjet med den ekonomiska, sociala och kulturella omstöpningen av samhället sedan 1960-talet har funnits länge. När Christopher Lasch beskrev motsättningen fanns förutsättningarna för politisk motreaktion mot det Lasch kallar de revolterande eliterna redan på plats. I Laschs framställning är den revolterande eliten en självcentrerad kollektiv aktör som saknar lyhördhet för resten av befolkningen och som genomdriver radikala förändringar utan debatt och transparens. Laschs bild från det tidiga 1990-talet bekräftas i stort sett av Richard Florida i boken om den kreativa klassens framväxt. I direkt motsats till Lasch beskriver Florida den kreativa klassen som en entydigt positiv kraft i samhället, en kollektiv aktör som aktivt driver samhällsutvecklingen i riktning mot ökad individualism, mångkultur och internationalism. Den kreativa klassen är också öppet fientlig mot religiösa och andra traditioner som den anser hämmar den individuella friheten, självförverkligandet, toleransen, öppenheten samt den moraliska och internationalistiska gränslösheten. Florida anser att den kreativa klassen bör driva på utvecklingen och bli ännu mera aktiv som kollektiv aktör. Florida vill att den kreativa klassen skapar allianser med andra samhällsklasser, men framväxten av populistiska rörelser visar att den förhoppningen till betydande del inte infriats. Väljarstödet för Trump bekräftar bilden av en populistisk motreaktion med både ekonomiska och kulturella inslag. Det är anmärkningsvärt att 46 procent av USA:s väljare i presidentvalet 2024 upplevt en tydlig försämring av sin familjeekonomi under Bidens fyraåriga ämbetsperiod medan 24 procent upplevt en tydlig förbättring (CNN 2024). Denna självrapportering är sannolikt stabilt grundad i respondenternas upplevelser och praktiska erfarenheter. Skillnaderna mellan väljare som definierar sig som kristna (protestanter och katoliker) och väljare utan religion är också tydlig. Skillnaderna finns också i andra värderingsfrågor. Slutligen är Trumps starka stöd tydligt bland lågutbildade, låginkomsttagare och väljare med latinamerikansk bakgrund (55 % av männen), grupper som tidigare inte varit Republikanernas kärnväljare.

Trump och hans rörelse överensstämmer till betydande delar med definitionen av populistiska rörelser. Svaret på frågan varför det dröjde till 2015 innan en tydlig populistisk motreaktion fick sitt utlopp i en större politisk rörelse är för det första Trumps person, någon som kan anta rollen av vad de i huvudsak oorganiserade anhängarna uppfattar som en stark ledare. För det andra kan det amerikanska valsystemet med primärval i vilka väljarna i ett första steg direkt röstar fram en kandidat inom respektive parti som sedan blir partiets kandidat i det slutliga valet ha betydelse. Det är ingen lätt uppgift att starta ett tredjeparti i ett tvåpartisystem med majoritetsval i enmansvalkretsar. George Wallace fick med American Independent Party 13,5 % av rösterna och 46 elektorsröster genom att vinna i Alabama, Arkansas,

Georgia, Louisiana och Mississippi (och en otrogen republikansk elektorsröst från North Carolina) i presidentvalet 1968. Ross Perot fick som oberoende 18,9 % av rösterna i presidentvalet 1992 och som kandidat för Reform Party USA 8,4 % av rösterna 1996 utan att vinna några elektorsröster. I det brittiska parlamentsvalet 2024 fick Nigel Farage och hans parti Reform UK 14,3 % av rösterna men endast fem mandat i parlamentet. Inom ramen för ett tvåpartisystem med majoritetsval är det därför strategiskt mera fördelaktigt att få politiskt genomslag genom att vinna ledarskap och kontroll i ett av de två dominerande partierna, vilket blivit möjligt för Trump genom processen med direkta primärval som ett institutionaliserat första steg i presidentvalet. Två avgörande faktorer för den populistiska reaktionens framgångar i USA var således att en färgstark person genom primärvalen vann ledarskapet i ett av de två dominerande partierna.

En tredje viktig fråga är om den populistiska motreaktionen vuxit i styrka på ett sådant sätt att den kunnat få kontroll över det Republikanska partiet därför att den revolterande eliten/kreativa klassen själv radikaliserats sedan Laschs och Floridas böcker publicerades? Det vanliga narrativet i akademiska och andra framställningar är att populisterna i allmänhet och högerpopulisterna i synnerhet i både Europa och USA (Guérot 2017) respektive i USA (Stranne 2021) är ett hot mot demokratin. Den akademiska statsvetenskapliga framställningen av amerikansk politik har innehållit partiska formuleringar som till exempel "Republikanerna är i dag ett parti som har försatt sig i ett slags kollektiv psykos" (Åsard 2021: 713) och "...inte från djupröda distrikt där de annars skulle kunna anses ha blivit marinerade i Trumppropaganda" (Stranne 2021: 691). Jag ifrågasätter inte denna uppenbara ensidighet för att förringa det hot mot demokratin som populismen/högerpopulismen skulle kunna vara. Politiska ledare som går emot vissa demokratiska principer kan bidra till att underminera demokratin (Levitsky & Ziblatt 2018), med förnekelse av valförlust som exempel. Frågeställningen är i stället om det kan finnas ett motsvarande potentiellt hot mot demokratin och yttrandefriheten även från den revolterande eliten/kreativa klassen? Är det möjligt att en offensivt individualistisk, moraliskt experimenterande och internationalistisk liberalism och kulturell progressivism med betydande oförmåga att se andra perspektiv än sitt eget samt med reflexmässigt förakt för traditionell religion, traditionella värderingar, kulturella traditioner, traditionella näringar och lojalitet till nationalstaten skulle kunna inrymma en potential att kunna bli starkt repressiv och odemokratisk? Svaret på denna fråga ges redan av John Stuart Mill i *On Liberty* (1859), i vilken Mill tydligt framhåller att repression och även våld äger sitt berättigande i ett fall, nämligen när olika länder, nationer, folk eller grupper, oavsett var i världen de befinner sig och oavsett vilka de är, vägrar att beträda det liberala framstegets vägar:

The early difficulties in the way of spontaneous progress are so great, that there is seldom any choice of means for overcoming them; a ruler full of the spirit of improvement is warranted in the use of any expedients that will attain an end, perhaps otherwise unattainable. Despotism is a legitimate mode of government in dealing with barbarians, provided the end be their improvement, and the means justified by actually effecting the end. (Mill 1972/1859: 79)

Liberalismens universella giltighet är därmed förkunnad, och därmed är också ett synsätt möjligt där de liberala ändamålen helgar medlen. Liberalismens har som ideologi kämpat för yttrandefrihet, föreningsfrihet, demokrati och tolerans, men rymmer i själva sin kärna också ett frö till intolerans, repression och våld som har riktats mot framför allt traditionell religion, traditionella värderingar och folklig konservatism (se House Judiciary Committee 2023). Mills avsikt i *On Liberty* var ursprungligen endast att traditionalistiskt och religiöst motstånd skulle besegras så att människor som medborgare skulle kunna föra en fri och öppen debatt med syftet att filtrera fram de bästa argumenten och slutsatserna. Om liberalismen med sitt frihetspatos är kapabel till repression och våld som politiska medel är det lätt att inse att repression och våld är acceptabla även för andra progressiva politiska ideologier som till exempel marxismen. Vad händer i framför allt vår tid när religiösa, moraliska och politiska traditioner som är äldre än liberalismen och andra progressiva ideologier står i vägen för det individualistiska självförverkligandet, det moraliska experimenterandet och den internationalistiska gränslösheten?

I boken *The Righteous Mind* (2012) definierar den amerikanske socialpsykologen Jonathan Haidt sex olika moraliska dimensioner av betydelse för moraliska och politiska ställningstaganden. Dessa sex dimensioner innefattar omsorg om andra, individuell frihet, hederlighet, lojalitet, auktoritet och helighet, den senare företrädesvis baserad på religiös tro. Enligt Haidt kännetecknas den moraliska orienteringen hos de som betecknas amerikanska liberaler (center-vänster/vänster i Europa) av stark betoning av omsorg om andra, viss betoning av individuell frihet och mindre betoning av hederlighet, men däremot ingen betoning av lojalitet, auktoritet och helighet. Den moraliska orienteringen hos libertarianer betonar mycket starkt individuell frihet och i viss utsträckning hederlighet, men bortser från de andra dimensionerna. Den socialkonservativa orienteringen betonar däremot samtliga sex dimensioner i ungefär likartad utsträckning (Haidt 2012: 350–358). Det är inte svårt att föreställa sig att i synnerhet dimensionerna lojalitet, auktoritet och helighet står i vägen för det individualistiska självförverkligandet och den moraliska gränslösheten hos den revolterande eliten/kreativa klassen. Haidt & Lukianoff (2019) beskriver med empiriska data hur universiteten i USA, som redan traditionellt

har haft en övervikt av professorer och lärare med sympatier för Demokraterna, under senare decennier kommit att i tilltagande utsträckning helt domineras av politiskt progressiva sympatier i så stor utsträckning att akademien riskerar att bli en ekokammare.

I synnerhet i USA har denna världsbild i tilltagande utsträckning sprungit ur kritisk teori (Critical Theory). Kritisk teori innefattar analys och kritik av samhället och kulturen med syfte att blottlägga och konfrontera dolda maktstrukturer, sociala strukturer och kulturellt betingade synsätt som orsaker till sociala problem. Kritisk teori utgår från att det finns en underliggande, osynlig ideologi i samhället som gynnar de besuttna och står i vägen för de förtryckta individernas frigörelse. Den kritiska teorin i sin breda betydelse har därmed samma utgångspunkt som marxismen (Marx & Engels 2011/1846), och i praktiken är den dominerande formen av kritisk teori idag en efterföljare till den nymarxistiska Frankfurtskolan som grundades i Tyskland 1922. Målet för kritisk teori i denna dominerande variant är kampen för att omdefiniera begrepp som nation, familj, kön/genus, kultur och moral med målet att antingen utplåna dem eller radikalt omforma dem (Geuss 1981). I kampen mot motståndarna blir repression (omintetgjorda akademiska karriärer), tystnadskultur ("cancel culture"), mötesplatser med åsiktsmässig likriktning ("safe spaces") och våld legitima medel. Herbert Marcuse (1898–1979), som var medlem av Frankfurtskolan, framförde åsikten att det existerande västerländska samhället vilar på repressiv tolerans i motsats till ren tolerans, varför både repression och våld kan vara legitima i kampen mot samhällets maktstrukturer (Marcuse 1969). Denna nymarxistiska variant av kritisk teori har sedan tillämpningar inom en rad områden, till exempel critical disability theory, critical legal studies, critical management studies, critical international relations theory, critical race theory, critical pedagogy, critical psychology, critical criminology och critical social work. Det anmärkningsvärda är inte försöket till grundläggande perspektivskifte och försöken att underminera det existerande samhället inom många akademiska discipliner, eftersom olika teoretiska perspektiv är naturligt inom akademien. Det allvarliga är istället att kritisk teori och dess olika varianter inom olika discipliner kommit att alliera sig med en bredare strömning av postmodern syn på vetenskap och sanning som förkastar eller tonar ned betydelsen av auktoritet, objektivitet och förnuft för att istället betona betydelsen av *à priori* uppsatta ideologiska mål med forskningen samt subjektivitet, inlevelse och känslor i inriktningen på forskningen och tolkningen av forskningsresultat (Inglehart 1997, 2018). Denna postmoderna syn på vetenskap och sanning är större än och långt ifrån synonym med kritisk teori, men de två är inbördes relaterade eftersom både liberalism och marxism betonar individens frigörelse från existerande kulturella regler, normer och begränsningar. Dessa strömningar inrymmer en acceptans för tystnadskultur, repression och i förlängningen våld. Detta är den filosofiska grunden för den så kallade "cancel

culture” som inte bara innefattar många amerikanska universitet utan även till exempel bolag som äger sociala medieplattformar och den så kallade woke-kulturen inom offentlig förvaltning och näringsliv. Många universitetsutbildade amerikaner som utan svårighet kan definieras som medlemmar av den revolterande eliten/kreativa klassen har tagit med sig denna postmoderna ideologi och detta synsätt från universiteten till de stora sociala media-företagen, liberala massmedia, federala och delstatliga offentliga förvaltningar, skolsystemet och näringslivet. Synen på arbetande amerikaner i arbetarklassen och den lägre medelklassen utan akademisk utbildning kan ibland bli tydligt föraktfull och nedlåtande på samma sätt som ställvis i Floridas framställning. När Hillary Clinton 2016 kallade en substantiell del av den amerikanska väljarkåren för ”a basket of deplorables” och Joe Biden 2024 kallade oppositionens sympatisörer ”garbage” var det sannolikt många i den revolterande eliten/kreativa klassen som instämde.

Grunden för kritik mot den ideologiskt färgade och subjektivt grundade postmoderna synen på vetenskap och sanning är inte bara kritiken mot cancel culture och repression utan i långt större utsträckning strävan att undvika det Émile Durkhem benämnde anomi, det vill säga sammanbrottet för och avsaknaden av samhällets moraliska värderingar och normer (Durkheim 1951/1897). Det grekiska ordet anomi betyder just ”avsaknad av lag” (Scott & Marshall 2005). Edmund Burke varnade i *Reflections on the Revolution in France* (1969/1790) för att vanliga människor och lägre socialgrupper skulle komma att drabbas värst av det destabiliserande och samhällsomstörtande inflytandet från progressiva teoretiker och finansiella oligarkier som representerar både socialt och ekonomiskt progressiva idéer. Enligt Burke skulle alla medborgare tvingas följa ständigt föränderliga ekonomiska, sociala och moraliska spelregler som endast ett privilegierat fåtal definierar, beslutar om och fullt ut behärskar. Äldre konservativa eliter blir därmed hos Burke ett skydd för folket och dess genom generationer bevarade kollektiva erfarenheter mot en framväxande kapitalistisk oligarki (Deneen 2023: 136–138). Beslut som fattas av icke-valda aktivistiska byråkrater (”djupa staten”), progressiva som propagerar mot konstitutionen, kritisk rasteori som underblåser rasmotsättningar och ekonomisk globalism är exempel på strömningar som riskerar att underminera själva fundamentet för det fria medborgarskapet. Hälften av amerikanerna rapporterar till exempel att de anser att deras yttrandefrihet är hotad (Hanson 2021: 12). I ett samhälle där spelreglerna i ökande utsträckning kommit att definieras av den revolterande eliten/kreativa klassen med minskad betydelse av moraliska spärrar för denna maktutövning har självmord, opiatmissbruk och alkoholmissbruk ökat i socioekonomiskt svaga och mera utsatta befolkningsgrupper. De senaste årens federala statistik med mer än 100 000 döda huvudsakligen unga amerikaner per år av Fentanyl-överdoser är ett exempel på uppgivenhetens död (”deaths of despair”) (Giles, Hungerman & Oostrom 2023). Ett annat exempel på vem som

bestämmer spelreglerna i debatten är att kritisk rasteori, som ofta definierar människor av europeiskt ursprung som bärare av historisk och systemisk rasism, började få genomslag på de amerikanska universiteten under 1990-talet vid just den tidpunkt när solidaritet över rasgränserna inom arbetarklassen börjat bli möjlig:

That is, just as the conditions for working-class solidarity across racial lines became increasingly possible, the ruling class changed the narrative (splitting the working class along racial lines).
(Deneen 2023: 202)

Dessa processer är inte resultatet av stora konspirationer från den revolterande elitens/kreativa klassens sida. De är ett resultat av de breda ekonomiska, sociala, kulturella och socialpsykologiska strömningar som beskrivits av både Lasch och Florida ur diametralt motsatta ideologiska perspektiv och som förefaller ha förstärkts under senare decennier.

Den bild av den revolterande eliten/kreativa klassen som tecknats i denna översikt bidrar med ett viktigt perspektiv på utvecklingen i de tre senaste presidentvalen. Enligt denna modell förefaller den revolterande eliten/kreativa klassen ha flyttat fram sina positioner med större krav på konformitet i åsikter och värderingar sedan åren runt millennieskiftet. Denna sociala, kulturella och socialpsykologiska strömning har till betydande del backats upp av teoriproduktionen och undervisningen inom de amerikanska universiteten, vinklingen av nyheter i dominerande liberala massmedia samt de privata tech-bolagens kontroll över åsikter på sina plattformar. Demokraterna har i ökande utsträckning kommit att identifieras med denna elitistiska strömning. En valkampanj som kostade över en miljard dollar, huvudsakligen donerade från rika donatorer i den revolterande eliten/kreativa klassen, och som stöddes av många skådespelare och kändisar, själva en del av den revolterande eliten/kreativa klassen, stärkte detta intryck (CBS News 2024). Lasch (1995) och Florida (2002) extrapolerade med den fortsatta utvecklingen under senare decennier kan bidra till att förklara Trumps segrar i presidentvalen 2016 och 2024. Däremot säger de mycket lite eller ingenting om Trumps förmåga att lösa den grundläggande problematiken i ett samhälle som alltmer glidit isär ideologiskt, kulturellt, socialt och ekonomiskt. Det är en helt annan frågeställning.

Referenser

- Albertazzi, Daniele & McDonnell, Duncan, 2008. *Twenty-first century populism*. London: Palgrave Macmillan.
- Aschengrau, Ann & Seage III, George, 2014. *Epidemiology in public health. Third edition*. Burlington, Massachusetts: Jones and Bartlett Learning.

- Badersten, Björn, 1996. Litteraturgranskning: "Christopher Lasch: Eliternas uppror och sveket mot demokratin. Stockholm 1995: SNS Förlag", *Statsvetenskaplig tidskrift* 99(1), s. 120-126.
- Burke, Edmund, 1969 (originalutgåva 1790). *Reflections on the revolution in France*. Harmondsworth, Middlesex, England, New York, USA: Penguin Books.
- CBS News. Kamala Harris raised more than \$1 billion for her campaign. She's still sending persistent appeals to donors after defeat. November 16, 2024. Tillgänglig på <https://www.cbsnews.com/news/kamala-harris-fundraising-campaign-appeals/>, citerad 2024-12-04.
- CNN. Exit poll results 2024. CNN. November 6, 2024. Tillgänglig på <https://edition.cnn.com/election/2024/exit-polls/national-results/general/president/o>, citerad 2024-11-11.
- Cooley, Charles H, 1981 (originalutgåva 1922). *Samhället och individen*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Deneen, Patrick J., 2023. *Regime change. Toward a postliberal future*. New York: Sentinel (Penguin Random House).
- Dershowitz, Alan, 2023. *Get Trump. The threat to civil liberties, due process and our constitutional rule of law*. New York: Hot Books.
- Durkheim, Émile, 1951 (originalutgåva 1897). *Suicide*. New York: Free Press.
- Florida, Richard, 2002. *The rise of the creative class. And how it's transforming work, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Florida, Richard, 2005a. *The flight of the creative class. The new global competition for talent*. New York: Collins (Harper Collins Publishers).
- Florida, Richard, 2005b. *Cities and the creative class*. London: Routledge.
- Florida, Richard, 2010. *The great reset. How new ways of living and working drive post-crash prosperity*. New York: Harper (Harper Collins Publishers).
- Fukuyama, Francis, 1997. *The End of Order*. London: The Social Market Foundation.
- Fukuyama, Francis, 1999. *The Great Disruption. Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. New York, London: Simon and Schuster.
- Geuss, Raymond, 1981. *The idea of critical theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony, 1984. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giles, Tyler, Hungerman, Daniel & Oostrom, Tamar, 2023. *Opiates of the masses? Deaths of Despair and the Decline of American Religion*. Working Paper 30840. Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research. Tillgänglig på https://www.nber.org/system/files/working_papers/w30840/w30840.pdf, citerad 2024-11-25.
- Granovetter, Mark S., 1973. "The strength of weak ties", *American Journal of Sociology*, 78(6), s. 1360-1380.
- Guérot, Ukrike, 2017. *Det nya inbördeskriget. Ett öppet Europa och dess fiender*. Göteborg: Daidalos AB.
- Haidt, Jonathan, 2012. *The righteous mind. Why good people are divided by politics and religion*. Penguin: London.
- Haidt, Jonathan & Lukianoff, Greg, 2019. *The coddling of the American mind. How good intentions and bad ideas are setting up a generation of failure*. London: Penguin.
- Hanson, Victor Davis, 2021. *The dying citizen. How progressive elites, tribalism, and globalization are destroying the idea of America*. New York: Basic Books.

- House Judiciary Committee. Judiciary Committee uncovers multiple FBI field offices coordinated to prepare anti-Catholic memo. Washington DC: House of Representatives Judiciary Committee. August 9, 2023. Tillgänglig på <https://judiciary.house.gov/media/press-releases/judiciary-committee-uncovers-multiple-fbi-field-offices-coordinated-prepare>, citerad 2024-12-05.
- Inglehart, Ronald, 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald, 2018. *Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald & Norris, Pippa, 2016. *Trump, Brexit and the rise of populism: Economic have-nots and cultural back lash*. HRS faculty research working paper series.
- Jacobs, Jane, 1961. *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Jacobs, Jane, 1969. *The economy of cities*. New York: Random House.
- Johnson, Björn, 2001. "Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner", *Statsvetenskaplig tidskrift* 104(2), s. 97-114.
- LaClau, Ernesto, 1977. *Politics and ideology in Marxist theory*. London: Verso.
- LaClau, Ernesto, 2005. *On populist reason*. London: Verso.
- Lasch, Christopher, 1979. *The culture of narcissism*. London, New York: WW Norton & Company.
- Lasch, Christopher, 1995. *The revolt of the elites and the betrayal of democracy*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Levitsky, Steven & Ziblatt, Daniel, 2018. *How democracies die*. New York: Broadway Books.
- Lindström, Martin, 2020. "Populism and health inequality in high-income countries", *SSM Population Health* 11, 100574.
- Lundquist, Lennart, 1984. "Aktörer och strukturer", *Statsvetenskaplig tidskrift* 87(1), s. 1-21.
- Marcuse, Herbert, 1969. "Repressive tolerance", s. 95-118 i Wolff, Robert Paul, Moore Jr, Barrington & Marcuse, Herbert (red.), *A critique of pure tolerance*. Boston: Beacon Press.
- Marmot, Michael, Friel, Sharon, Bell, Ruth, Houweling, Tanja & Taylor, Sebastian, Commission on social determinants of health, 2008. "Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health", *Lancet* 372 (9650), s. 1661-1669.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, 2011 (originalutgåva 1846). *The German Ideology*. Eastford, USA: Martino Fine Books.
- Mill, John Stuart, 1972 (originalutgåva 1859). "On Liberty", s 69-185 i Acton, Harry Burrows (red.), *Utilitarianism, On Liberty and Considerations on Representative Government*. London: J.M. Dent & Sons Ltd.
- Mudde, Cas, 2010. "The populist radical right: A pathological normalcy", *West European Politics* 33, s. 1167-1186.
- Ortega y Gasset, José, 1994 (första utgåvan 1932). *The revolt of the masses*. London, New York: WW Norton & Company Inc.
- Putnam, Robert D, 1993. *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- Putnam, Robert D, 2000. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Society*. New York, London: Simon and Schuster.
- Putnam, Robert D, 2007. "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture", *Scandinavian Political Studies* 30(2), s. 137-174.
- Rothstein, Bo, 1988. "Aktör-strukturansatsen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 91(1), s. 27-40.
- Scott, John & Marshall, Gordon, 2005. *Oxford dictionary of sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Speed, Ewen & Mannion, Russell, 2017. "The rise of post-truth populism in pluralist liberal democracies: Challenges for health policy", *International Journal for Health Policy and Management* 6(5), s. 249-251.
- Stranne, Frida, 2021. "Är USA fortfarande en demokrati?", *Statsvetenskaplig tidskrift* 123(4), s. 667-697.
- Veblen, Thorstein, 1994 (1899). *The theory of the leisure class*. London, New York: Penguin Books.
- Weber, Max, 2008 (originalutgåva 1904-1905). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. New York: BN Publishing.
- Weyland, Kurt, 2001. "Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics", *Comparative Politics* 34(11), s. 1-22.
- Åsard, Erik, 2021. "Republikanerna och hotet mot den amerikanska demokratin", *Statsvetenskaplig tidskrift* 123(4), s. 699-715.